

Föreningen för bokhantverk og moderne Bestraebelser indenfor svensk Bogkuns...

Collijn, Isak,

7 A Br.

National Library
of Sweden

COLLIER

Bohrer.
(Pm.)

Kungl. biblioteket, Stockholm

50001

000 526 450

Boken
(1917)

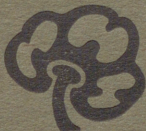
**FÖRENINGEN FÖR BOKHANDTVERK
OG MODERNE BESTRÆBELSER
INDENFOR SVENSK BOGKUNST**

INDLEDNINGSFÖREDRAG VED AABNINGEN AF DEN
SVENSK BEGUDSTILLING I KUNSTINDUSTRIMUSEET
AF RIGSBIBLIOTEKAR

I. COLLIJN

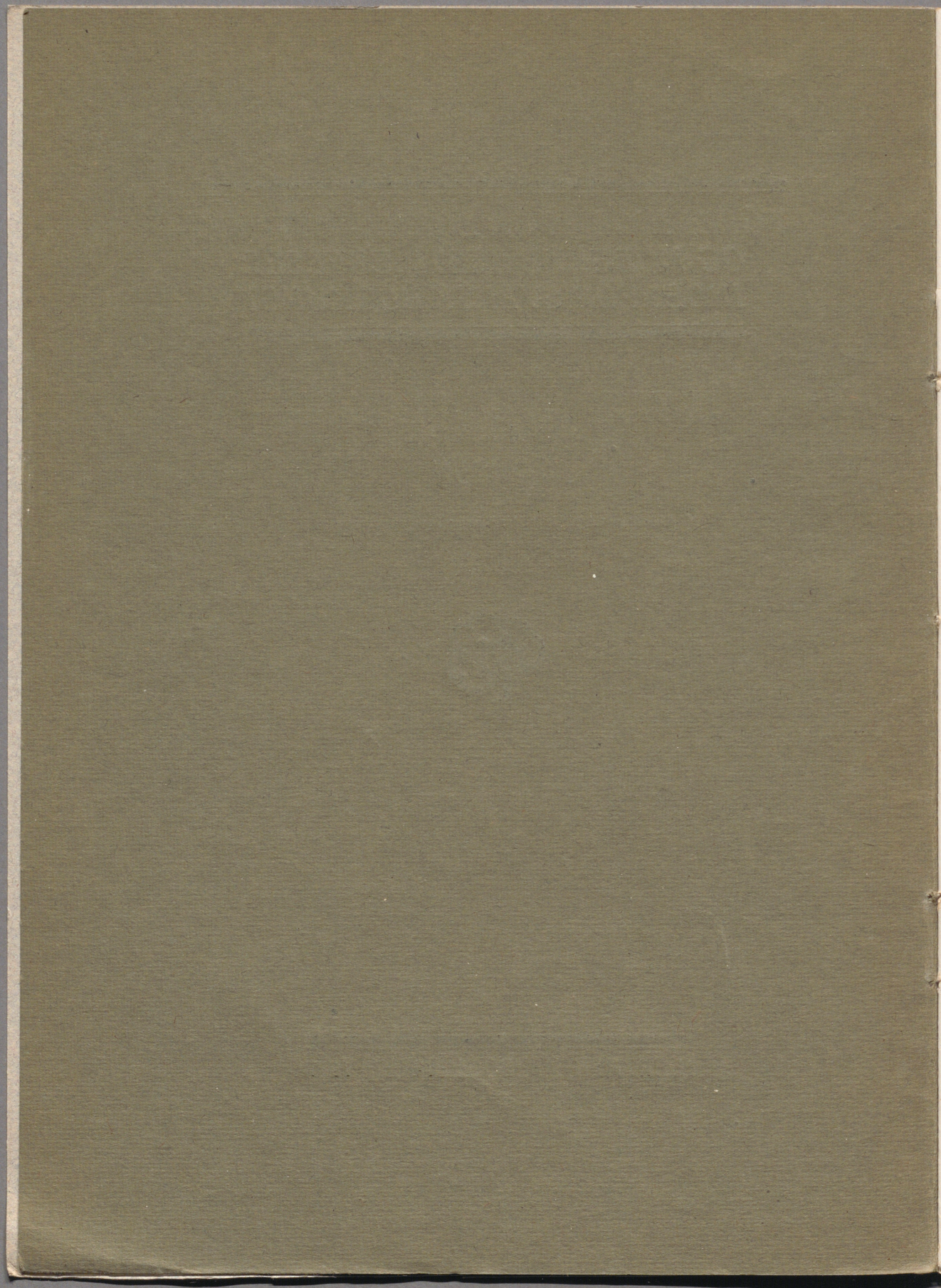
(Oversat og lidt forkortet efter Foredragsholderens Manuskript).

SÆRTRYK AF BOGVENNEN 1917

Nr. 17/196

**FÖRENINGEN FÖR BOKHANDTVERK
OG MODERNE BESTRÆBELSER
INDENFOR SVENSK BOGKUNST**

---

*INDLEDNINGSFÖREDRAG VED AABNINGEN AF DEN
SVENSK BEGUDSTILLING I KUNSTINDUSTRIMUSEET
AF RIGSBIBLIOTEKAR*

I. COLLIJN

(Oversat og lidt forkortet efter Foredragsholderens Manuskript).

SÆRTRYK AF BOGVENNEN 1917

KJØBENHAVN — FORLAGSTRYKKERIE

Direktør Hannover har vist mig den Venlighed at anmode mig om at holde et Indledningsforedrag ved Aabningen af den svenske Bogudstilling i Det danske Kunstindustrimuseum. Noget Foredrag i Ordets egentlige Betydning maa mine ærede Tilhørere imidlertid ikke vente sig — desværre har min Tid været altfor stærkt optaget til, at jeg har kunnet forberede mig hertil — men jeg griber gerne Lejligheden til at fortælle lidt om den svenske Föreningen för bokhandtverk, der betragter det som en Ære at kunne stille det foreliggende Udstillingsmateriale, som danner et Udvalg af svensk Bogtryk fra det sidste Tiaar og nogle Prøver paa svensk Bogbinderkunst, til Raadighed for Kunstindustrimuseet og dets energiske Chef. Samtidig vil jeg gerne med nogle Ord præsentere de Personer og Firmaer, som har givet Bidrag til Udstillingen og som er de fornemste Repræsentanter for de Bestræbelser, der for Øjeblikket gør sig gældende i mit Hjemland for at højne den typografiske og kunstneriske Udstyrelse af Bogen.

* * *

Xylograf Hendriksens bekendte vækkende Opraab i „Politiken“ i December 1884, som var rettet mod den daarlige Smag i Datidens danske Bogtryk og mod de danske Shirtingsbind, blev hørt ogsaa i de andre skandinaviske Lande. Det første Resultat var, at den Forening, for hvis Medlemmer jeg i Dag har den Ære at tale, blev stiftet den 26. Februar 1888. Den danske Forening for Boghaandværk kan med Stolthed se tilbage paa snart 30 Aars ærlig og derfor frugtbar Virksomhed, hvoraf ogsaa vi i Sverige har lært saa meget. Den svenske Förening för bokhandtverk har nemlig laant ikke blot den danske Forenings Navn, men ogsaa i Hovedsagen dens Program. Dette erkender vi uforbeholdent i de Meddelelser, som vor Forening udsendte i Anledning af sit Tiaarsjubilæum i 1910.

Den 27. Marts Aar 1900 stiftedes den svenske Föreningen för bokhandtverk og den 9. April holdtes der konstituerende Møde. Til Formand valgtes Friherre Bonde og til Sekretær Kaptajn Hasselquist. Æren for Foreningens Oprettelse og for Gennemførelsen af dens Program tilkommer særlig disse to Mænd.

Friherre Bonde var en af vort Lands Grandseigneurer, Hofmand og indflydelsesrig Politiker, og desuden en af Sveriges største Bibliofiler og Bogsamlere, som paa sit Slot Ericberg havde samlet et overmaade værdifuldt Arkiv og Bibliotek. Han var Formand i et Utal af Foreninger og udøvede sit Hverv med uforlignelig Takt og Præcision. Vor Forening laa ham særlig paa Hjerte, selv da han blev kaldet til den ansvarsfulde Post som Præsident i Rigsdagens Andet Kammer, og han var dens Formand til sin Død i Aaret 1913.

Var Friherre Bonde i Kraft af sine fremragende personlige Egenskaber mere Foreningens repræsentative Topfigur, saa var Kaptajn Alexis Hasselquist den fremadrivende, energiske Kraft. I Generalstabens topografiske Afdeling var han blevet en dygtig Korttegner, og dette bragte ham i Berøring med de grafiske Kunster. Hasselquist havde en Kunstners Natur, og med en Kunstners Begejstring viede han sig til Bogens Kunst. I en Afhandling af Emil Hannover, som jeg engang har læst — „Om at samle paa Bøger“, tror jeg den hedder — staar der omtrent saaledes: „Man fødes til Bibliofil, som man fødes til Kunstner, og man maa være noget af en Kunstner for at blive en virkelig Bogelsker.“ Dette passer aldeles paa min Ven Hasselquist. Hans Virksomhed for den smukke Bogs Genfødelse i Sverige er endnu ikke til Fulde erkendt, maaske ikke helt forstaaet endnu. I Föreningen för bohandtverk havde han en stor Opgave at løse, og i de af Foreningen udgivne og under hans typografiske Ledelse redigerede Aarspublikationer fik han Lejlighed til at virke for sine Ideer og omsætte dem i Praxis. Mindre heldig var han som Leder af Iduns Trykkeri i Stockholm og af det Berlingske Skriftstøberi i Lund, Stillinger, som han beklædte i nogle Aar; som Arbejdsleder sad der meget af den gamle Soldat i ham, og det passede ikke i vor demokratiske Tid. Han virkede ogsaa som Sekretær i Allmänna svenske Boktryckareföreningen lige til sin Død i Aaret 1910.

Foreningens anden Formand blev en anden kendt svensk Bibliofil, Hr. Fredrik Vult von Steijern paa Saltsjöbaden, den store

Goethe- og Wagnersamler, som i 1915 har truffet testamentariske Dispositioner, efter hvilke hans værdifulde Samlinger skal tilfalde Kungl. Biblioteket. Ved forrige Aarsmøde nedlagde Hr. von Steijern imidlertid af Helbredshensyn Posten som Formand, der derpaa overdroges til mig. Som Sekretær efter Kaptajn Hasselquist har Bibliotekar ved Kungl. Biblioteket, Dr. Halvar Lagerqvist fungeret. Foreningens Virksomhed er stadig bleven knyttet fastere til Kungl. Biblioteket; der opbevares Foreningens Publikationer, og der holdes i Reglen Bestyrelsens Møder.

* * *

De ved Foreningens Stiftelse vedtagne Love gælder i det væsentlige endnu. Foreningens Formaal angives saaledes:

Foreningen har til Formaal at søge at udbrede og højne Interessen for Boghaandværk i vort Land og til Opnaaelse heraf at foranstalte Udstillinger af gode Bogtryk og Bogbind fra ældre og nyere Tid og af andre Frembringelser paa de grafiske Kunstners Omraade;

ved Foredrag i Foreningen og ved offentlige Forelæsninger samt særlig ved Udgivelse og Publikationer i den bedst mulige Udstyrelse at søge at udbrede Kendskab til Bogtrykkerkunstens og Bogindbindingens samt dermed beslægtede Virksomheders Historie og Udvikling;

at søge tilvejebragt en Samling af gode Bogtryk og Bogbind fra ældre og nyere Tid;

at give Arbejderne fra de forskellige Virksomheder, der kommer i Betragtning ved Fremstillingen af Bøger, Adgang til Foreningens Foredrag, Forelæsninger og Udstillinger paa saa billige Vilkaar som muligt; samt

iøvrigt at søge at fremme Udviklingen af svensk Boghaandværk.

Dette Program har Foreningen kun delvis kunnet gennemføre. Den har koncentreret sig om Udgivelsen af aarlige Publikationer, om Udstillinger samt om Foredrag og Demonstrationer af interessante Bogfrembringelser ved Aarsmøderne for Medlemmerne.

Foreningen savner den Dag i Dag et eget Hjem og har derfor heller ikke kunnet skabe et Bogindustrimuseum. Begyndelsen til et saadant Museum er imidlertid gjort fra anden Side, paa Initiativ af

Allmänna svenska Boktryckareföreningen. Det er særlig Bogtrykkeren Waldemar Zachrisson i Göteborg, som jeg senere skal omtale, der har interesseret sig for Planen, og i Kaptajn Hasselquist fandt han en nidkær og begejstret Medhjælper. Det unge Museum modtog mange, til dels meget værdifulde Gaver, men ogsaa her manglede passende Lokaler, og der har ingen været til at træde i Hasselquists Fodspor. Største Delen af Museets Indhold er nedpakket, en mindre Del er udstillet i et uheldigt Lokale. Den lærerige Udstilling, som nylig, efter Opfordring fra vor Forening, har været afholdt af Deutscher Buchgewerbeverein i Leipzig, har bl. a. haft til Følge, at Bogtrykkerforeningen har taget Museumsspørgsmaalet op igen, og der bliver for Øjeblikket foretaget en sagkyndig Registrering af Museets Indhold. Hele Spørgsmaalet kan dog næppe løses uden i Sammenhæng med Bogtrykkerforeningens eget Lokalespørgsmaal. Muligvis kan der ogsaa blive Tale om Oprettelsen af et Kunstindustrimuseum i Stockholm med en Afdeling for Boghaandværk.

I denne Sammenhæng kan nævnes, at Nordiska Museet i Stockholm i Vinteren 1914—15 indrettede en permanent Afdeling for Boghaandværk, der særlig skal belyse Fagets tekniske Grene. Og i Kungl. Bibliotekets Udstillingssal findes en permanent Udstilling af Haandskrifter og ældre Tryk m. m., som er nyordnet 1914. Imidlertid vil Oprettelsen af et særligt Bogindustrimuseum i Stockholm være meget ønskelig, og et saadant Museum vil sikkert kunne regne med Interesse baade fra de offentlige Bibliotekers og fra Statens Side.

Lokalespørgsmaalet har ogsaa voldt Föreningen för bokhandtverk Bryderier, naar Talen har været om at afholde Udstillinger. Det er gaaet lettest med de store Udstillinger, takket være Imødekommenhed fra Museer og offentlige Biblioteker. Den første Udstilling fandt Sted Foraaret 1901 i Nationalmuseet og omfattede en Samling japanske Trykfrebringelser. December 1904 til Marts 1905 afholdtes en Udstilling af Inkunabler i Kungl. Biblioteket. Januar-Februar 1907 udstilledes en stor og smuk Samling svenske exlibris i Nordiska Museet. Foraaret 1914 arrangerede Foreningen en historisk Udstilling af Bogbind i Kungl. Biblioteket med Bidrag fra dette og Upsala Universitetsbibliotek samt fra enkelte private Bogsamlinger; særlig Opmærksomhed vakte Friherre Per Hiertas Samling af Bogbind, der nu ejes af det Röhsska Konstslöjdmuseum i Göteborg. Udenfor Sve-

rige har vor Forening udstillet i Kristiania og i Antwerpen, i begge Tilfælde i 1904. Foreningen deltog ikke i Verdensudstillingen i Leipzig 1914; den svenske Udstilling der, som blev meget forskellig bedømt, var arrangeret og for en stor Del bekostet af private Personer. Udstillingen her i København kan siges at være den første paa fremmed Grund, i hvilken Föreningen för bokhandtverk deltager paa mere fremtrædende Maade, og Foreningen og de udstillende svenske Bogtrykkere og Bogbindere staar i den største Taknemlighedsgæld til Direktør Hannover for den overordentlig smukke og praktiske Maade, hvorpaa Udstillingen er ordnet.

Ved vor Forenings Aarsmøder afholdes Foredrag, og det har som oftest været vore Biblioteksmænd, der har fremsat Meddelelser om nye Fund og Undersøgelser. Men ogsaa Bibliofiler, Haandværkere og Kunstnere har bidraget til denne Del af Foreningens Virksomhed. Sammenkomsterne har altid i høj Grad været præget af den Glæde og Hygge, som hører hjemme i Bogsamleres og Bogelskeres Kredse.

Medlemsantallet var ved Foreningens Stiftelse 314. Efter nogle Aars Nedgang steg det atter til 641 i 1912 og ca. 850 for Øjeblikket. Den sidste store Stigning skyldes sikkert Bestyrelsens gode Idé at udgive en helt moderne skønlitterær Bog, en Digtsamling af Karlfeldt, men ogsaa den voksende Interesse for smukke Bøger. Det almindelige Medlemsbidrag er 10 Kr. aarlig.

Det maa være mig tilladt ved det følgende Overblik over de moderne Bestræbelser indenfor svensk Boghaandværk at begynde med vor Forenings Publikationer. Dels strækker de sig over Gennembruddets Aar i vor moderne typografiske Kunst, dels karakteriserer de paa en ganske særlig Maade vor Forenings Virksomhed, thi det er paa dette Omraade, at dens virkelige Tyngdepunkt nu ligger.

Da det har været Foreningens Opgave ogsaa at støtte det svenske Bogtrykkerhaandværk, er Aarspublikationerne blevet overdraget til forskellige Bogtrykkere; Foreningens Sekretær eller en af Foreningen beskikket Komité har imidlertid haft Ansvaret for den typografiske Udstyrelse og haft Tilsyn med Trykningen. Aarspublikationerne er indtil 1910 med en enkelt Undtagelse alle udgivet af Kaptajn Alexis Haselquist, som har sat sit Præg paa dem. Hans Bestræbelser gik ud paa at faa udgivet boghistoriske Arbejder, og de første Publikationer er paa faa nær alle af den Art. Som første Aarspublikation udkom i 1901

Professor Henrik Schücks *Bidrag til svensk bokhistoria*, der særlig behandler det 16. og 17. Aarhundrede ved Hjælp af nyfundet Kildemateriale. Bogen er trykt med *Mediævalskrift* hos P. A. Norstedt & Söner og udmærker sig ved omhyggelig Sætning og jævnt Tryk. Dekorationerne bestaar kun af en Frise med den nye Forenings Mærke og en Slutningsvignet, tegnede af Slotsarkitekt Agi Lindegren. Lindegren er en meget dygtig, stiltro Tegner, som bl. a. har tegnet mange af Gustaf Hedbergs smukkeste Bogbind og kan betegnes som Sveriges eneste virkelige Bogkunstner før Gennembruddets Tid.

Foreningens to næste Aarspublikationer er historiske Dokumenter: „Gustaf Adolfs bref till Ebba Brahe“ og „*Calendaria Caroli IX*“, d. v. s. Kong Karl IX's Optegnelser i nogle Almanakker, som findes i Rigsarkivet. Den førstnævnte, som er trykt i et gammelt Stockholmertrykkeri, det Beckmanske, har ingen særlig typografisk Udstyrelse, men er prydet med Portrætter og Faksimiler. Bindet er Hovedsagen: det er udført af Hedberg i hvidt Pergament med Ornamenter i Guldtryk og det svenske Rigsvaaben i et stort Midterstempel efter Forbillede fra et gammelt Gustaf-Adolfs-Bind fra 1620 i Kungl. Biblioteket. Karl IX's Almanakoptegnelser er trykt med en smuk Schwabacherskrift; hver Side omgives af en typografisk Ramme. Denne Publikations Bind er udført af Bogbinder Herzog i rød Satin med det svenske Rigsvaaben i Guld paa Forsiden.

Aar 1904 udkom som Aarspublikation Hasselquists *Boktryckstyper från XV—XIX århundradet*. Til de forskellige Kapitler har Hasselquist selv tegnet enkle men dekorative Friser og Initialer i italiensk Renæssancestil.

Omtrent ved denne Tid havde Foredragsholderen paabegyndt en Undersøgelse af den store Palæotypsamling i Upsala Universitetsbibliotek, og et af Resultaterne af denne Undersøgelse blev, at jeg i Bindene om de gamle Bøger fandt flere saakaldte Etbladstryk fra sidste Halvdel af det 15. Aarh.; det var særlig Afladsbreve — deriblandt det første Tryk paa det svenske Sprog — og Kalendere, men ogsaa Bogannoncer, historiske Tryk o. s. v. Jeg foreslog Foreningen at udgive et Udvalg af disse sjældne og for Bogtrykkerkunstens ældste Historie saa vigtige Blade med Reproduktioner i fuld Størrelse. Forslaget blev accepteret, og nu foreligger der to Samlinger „*Ettbladstryck från 15de århundradet*“, den første udkommet som Foreningspublikation for 1905.

den anden for 1912; hvert af dem omfatter et Bind Tekst og et Bind Tavler. Udstyrelsen er en direkte Følge af mine Inkunabelstudier; Initialer, Friser og Vignetter er tegnede af Kunstneren Arthur Sjögren efter en af mig tilvejebragt Samling Aftryk af Bogbinderstempler paa de gamle Inkunabelbind. Formatet i stor Oktav, udregnet efter det gyldne Snits Princip, synes mig nu for højt, og det er et Spørgsmaal, om den dekorative Udstyrelse, som imidlertid i den anden Samling staar kunstnerisk højere, er helt vellykket. Tavlerne er dels udførte i Lystryk, dels i Autotypi med Tontryk.

Publikationen for 1906 havde ogsaa mig til Ophavsmand. Ved Undersøgelser i Kungl. Biblioteket var jeg blevet opmærksom paa de smukke Bind, prydede med en Mængde forskellige Superexlibris (Bind-exlibris) og Vaabenstempler, som en Gang havde tilhørt det store Fyrst-Ursini-Rosenbergske Bibliotek, som ved Erobringen af Prag Aar 1648 blev Svenskernes Bytte og førtes til Stockholm tillige med andre Biblioteker. En bibliotekshistorisk Studie med Titel: „Det Rosenbergska biblioteket och dess exlibris“ blev derfor dette Aars Foreningspublikation. Hasselquist tegnede selv Hoveder og Dekorationer med Rosenbergske Vaabenmotiver; som Afdelingstegn anvendtes naturligvis Roseornamenter. Jeg maa selv sige, at denne Bog, der er trykt hos Hasse W. Tullberg, er en af Foreningens smukkeste Bøger, og at Reproduktionerne af de mange exlibris i Guld og Farver, fremstillede hos Cederquists Grafiske A.-B. fuldt ud kan sidestilles med Reproduktionerne i en anden paa tschechisk trykt Udgave af denne Bog, som udkom i Prag 1913.

Aar 1908 kom Docent Johnny Roosvals *Legender och symboler i Uppsala domkyrkas koromgång*, som behandler ældre Skulptur. Illustrationerne er af Kunstneren David Ljungdahl, en meget dygtig og sikker Tegner, som til Initialer og Friser valgte Legende-Motiver efter Forbillederne i selve Domkirkens Skulpturer.

I Anledning af exlibris-Udstillingen 1908 overdroges det til Kunstneren Sjögren, som antagelig ejer den største Samling exlibris i Sverige, at udgive en illustreret Fortegnelse over de udstillede „Svenska bokägaremärken“, en Kvant paa henved 200 Sider, trykt hos Bröderna Lagerström.

Hos dette for svensk Bogkunst saa virksomme Firma tryktes ogsaa Aarspublikationen 1909, en af Bibliotekar Ernst Meyer fra Upsala be-

sørget ny Udgave af det svenske Skoledrama *Tisbe*, forfattet i Begyndelsen af det 17. Aarh. af Rektoren i Arboga Magnus Olai Astero-pherus. Den typografiske Udstyrelse er af Hasselquist, der selv tegnede de i rødt trykte enkle og smagfulde Ornamentter; til selve Teksten er anvendt Schwabacherskrift.

1910 udsendtes første Del af Friherre Johannes Rudbecks rigt illustrerede Svenska bokband under nyare tiden, omfattende Aarene 1521—1718. Den er ligeledes trykt hos Lagerström, med Udstyrelse af Hasselquist, og den blev snart udsolgt. Imod sine Principer lod Foreningen forlægge — hos Firmaet Hasse W. Tullberg — en ny Udgave af denne første Del, særligt for at nye Medlemmer, der i 1913 og 1914 modtog de to sidste Dele, omfattende Aarene 1719—1880, ogsaa kunde faa første Del gennem Foreningen.

Aar 1915 søgte Foreningen at tilvejebringe en moderniseret Elzevier-udgave, en Oversættelse af „*Damianus à Goes Beskrifning om Lappland*“ fra 1540. Oversættelsen er trykt parallelt med den latinske Tekst og forsynet med en interessant historisk Indledning af daværende Rigsbibliotekar Dahlgren. Initialer og Ornamentter er valgt efter de bedste Elzevierudgaver, — Kungl. Biblioteket ejer en af Verdens fuldstændigste og bedst vedligeholdte Elzeviersamlinger, en Gave fra Samleren, Dr. Gustaf Berghman. Frontespicen er udført af Kunstneren Ljungdahl, til Dels efter Johannes Schefferus Lapponia; desuden findes for Titlen et Portræt i Kobberdybtryk af Damianus efter en Tegning af Dürer. Den lille Bog er indbundet i et af Hedberg udført Pergamentbind med Guldtryk.

Sidste Aar besluttede Foreningen at udgive en moderne, skønlitterær Bog, „*Några dikter*“ af vor store Digter Erik Axel Karlfeldt. Samtidig var der opstaaet stor Interesse for Træsnittet, bl. a. ved de af Foreningen „Originaltræsnitt“ afholdte Udstillinger, og Udgivelseskomiteen besluttede da at overdrage til Frøken Harriet Sundström at pryde Bogen med Træsnit. Trykningen besørgedes af Bröderna Lagerström, og Bogen blev en virkelig Publikumssucces, der skaffede Foreningen en Mængde nye Medlemmer. Ogsaa næste Gang agter Foreningen at udgive en litterær Publikation, en Essaysamling af Per Hallström.

Paa vor Forenings Program stod ogsaa Udgivelsen af et Tidsskrift for Bibliofiler og Bogsamlere i Lighed med den danske Forenings „Bog-vennen“. Da Planen ikke kunde realiseres, søgte Hasselquist i Forening

med mig at faa Allmänna svenska boktryckareföreningens maanedlige „Meddelanden“ udvidet med bibliografiske og bibliofile Bidrag. Trods ret stærk Modstand fra Bogtrykkerforeningens Medlemmer lykkedes det dog fra og med Aargangen 1905 at give dette Blad Præget af et svensk Bogtidsskrift, og vi fandt interesserede Medhjælpere, ogsaa danske Bidragydere, bl. a. Overbibliotekar Lange. Forsøget ophørte imidlertid med Hasselquists Død. Savnet af et Bogtidsskrift, som samtidig kunde være Organ for de offentlige Biblioteker, følte imidlertid stadig stærkere, og da min Biblioteksvirksomhed i 1913 blev forlagt fra Upsala til Stockholm, lykkedes det mig dels at interessere nogle Mæcener for Udgivelsen af et saadant Tidsskrift, dels at finde Støtte hos Kolleger i Danmark, Norge og Finland. I Begyndelsen af 1914 forelaa første Hefte af „Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen“ med en indledende Artikel af Overbibliotekar Lange om „Bibliotheker og Bibliophili“. Vi fik snart en svensk Statsunderstøttelse, og nu har jeg til min Glæde hørt, at vi kan vente en dansk — og en norsk — Statsunderstøttelse, hvorved Tidsskriftets Fremtid turde være sikret trods den kostbare Udstyrelse.

Den nye Bevægelse indenfor svensk Boghaandværk er ikke udgaet fra vor Forening, den Ære kan den ikke tilkomme, men Foreningen har været et Led i Bestræbelserne mod det fælles Maal: den smukke kunstnerisk udstyrede Bog.

Hvad Xylograf Hendriksen har været i Danmark som Foregangsmand paa dette Omraade, har Bogtrykkeren Waldemar Zachrisson fra Göteborg været i Sverige. Zachrisson drev i sin Uddannelsestid praktiske Studier i Tyskland og Østerrig, bl. a. ved Rigstrykkerierne i Berlin og Wien, og i Petrograd studerede han særligt Illustrationstryk. Men de afgørende Indtryk modtog han fra England, fra William Morris's og hans Venners Virksomhed. Blandt Inkunabler og Plantintryk har Zachrisson søgt Forbilleder for sin Kunst, og mere end nogen anden har han søgt blandt sine Kolleger at sprede Kendskab til det ældre Bogtryk, og til, hvad der i Nutiden er at lære af Udlandets Bogkunst. Aar 1893 udgav han første Aargang af sin *Boktryckeri-Kalender* i lille Oktav og i en almindelig accidenstignende Udstyrelse, men med Maalet nøjagtigt afstukket: gennem Artikler af Fagmænd at erstatte Manglen paa svensk Faglitteratur, og med Forbilleder fra ældre og samtidige Bogtryk at arbejde paa at højne Bogtrykkerkunsten i vort Land. Fra og med 1897 udkom Kalen-

deren i udvidet Format og fornemmere Udstyrelse og har siden mere og mere udviklet sig til at blive en af vort Lands smukkeste typografiske Frembringelser. Heri offentliggjorde Zachrisson Artikler om den engelske Bogrenæssance og Morris med ypperlige Afbildninger, udførte i hans egen Reproduktionsanstalt, endvidere om Plantin og Plantinmuseet i Antwerpen. I Kalenderen publicerede Friherre Per Hierta en Række Artikler om „Boktryckarkonstens uppfinning och guldålder“ med fortræffelige Afbildninger i Flerfarvetryk, hentede fra hans egen Samling. Ogsaa den første, paa moderne Forskningsmetoder støttede, sammenhængende Fremstilling af Bogtrykkerkunstens Historie i Sverige i det 15. Aarh. saa Lyset i Zachrissons Kalender. Hans egne „Tankar om bokutstyrel“, der er prægede af maalbevidst Stræben og Kærlighed til Haandværket som saadant har sikkert givet hans Kolleger meget at tænke paa. Paa Bogudstyrelsens Omraade har han været rig paa Ideer og vovet selvstændige Eksperimenter, maaske ikke altid lige vellykkede. Saaledes forsøgte han i Kalenderens Aargang 1905—06 at skabe en national Bogdekoration med Motiver fra Mønstrene i svensk „Hemslöjd“, samtidig med at han for første Gang anvendte den af Skriftstøberfirmaet Genzsch og Heyse i Hamburg efter Plantins Antikva skabte nordiske Antikvaskrift, ved hvis Fremstilling Zachrisson havde medvirket. Bogdekorationen fandt kun faa eller ingen Efterlignere; derimod anvendes nordisk Antikva meget i moderne svensk Bogtryk. I det Hele taget kan Zachrissons Kalenders Indsats i svensk Bogvæsen ikke skattes højt nok. Under Navnet „Wezätas månadshäften“ udsender han ogsaa i Reklameøjemed smaa lækkert udstyrede Hæfter, der udmærker sig ved originale Ideer, særligt for Omslagenes Vedkommende.

Zachrisson har taget Initiativet til Dannelsen af Allmänna svenska Boktryckareföreningen Aar 1893, til Bogindustrimuseet i Stockholm 1901, til en Fagskole for Bogindustri i Göteborg 1907 m. m.

Ved Redegørelsen for Boghaandværksforeningens Publikationer nævne jeg ved Siden af Hasselquist særligt Kunstneren Arthur Sjögren og Boktrykkerfirmaet Bröderna Lagerström. Disse Navne er saa intimt knyttede til de moderne Bestræbelser indenfor svensk Bogkunst, at de ogsaa skal omtales her.

Aar 1900 begyndte Brødrene Hugo og Carl Lagerström, den første Faktor i Iduns Trykkeri, den anden ansat i et Trykkeri i København, at udgive et maanedligt Fagtidsskrift Nordisk boktryckarkonst.

Det tryktes først i Iduns Trykkeri, men den 1. Mai 1903 dannedes Firmaet „Bröderna Lagerström“, og siden er Tidsskriftet trykt i deres eget Trykkeri. Tidsskriftet er meget udbredt i Fagkredse i de nordiske Lande og har haft stor Betydning for Højnelsen af det praktiske typografiske Haandværk. Ved Prisopgaver, ved Rejsestipendier, ved Bedømmelse og Kritik af indsendte Arbejdsprøver m. m. har det udøvet en gavnlig og ansporende Virksomhed blandt Arbejderne. Tidsskriftet behandler faglige Spørgsmaal, meddeler tekniske Nyheder og Opfindelser, men bringer ogsaa Afhandlinger om nordisk Bogtrykkerhistorie og om moderne Bogudstyrelse. Man maa ubetinget beundre de to Brødres Energi og Begejstring, og de Resultater, de har naaet. Det er særligt deres Krav om en national svensk Bogstil og en svensk Bogstavtype, der nu har sat disse Spørgsmaal paa Dagsordenen. Det var imidlertid først i 1905, at en dekorativt udstyret Bog fra Brødrene Lagerström vakte større Opsigt, nemlig Strindbergs underlige, quasividenskabelige Værk *Antibarbarus*. Bogens Dekorering skyldtes Arthur Sjögren.

Sjögren er født 1874 og begyndte sin kunstneriske Bane paa et Arkitektkontor. En Tid var han Maler, og kastede sig derpaa over Bogdekorering. Han var selv en ivrig Bogsamler og erhvervede sig et grundigt Kendskab til Bogens ældste Historie, særligt den dekorative Udstyrelse. Aar 1900 udsendte han en Digtsamling *Maskrosor*, som han selv tegnede og prentede, og Aar 1905 udkom *Propertius' Cynthia* i Oversættelse af Lektor Risberg og med Dekorering i Morrisstil af Sjögren. Samme Aar besøgede han den typografiske Udstyrelse og Dekoreringen af Strindbergs „Historiska miniatyrer“, „Ordalek och småkonst“ samt „Antibarbarus“.

Antibarbarus' Typografi er en Efterligning af en tospaltet juridisk Inkunabel med Glosser indskudte i Teksten hist og her. Initialer og Rammer er derimod i nordisk Dragestil, der undertiden er kommet paa urette Plads, f. Eks. Drageornamentet omkring Billedet af Strindberg som en Alkymist fra Middelalderen. Denne Bog blev Indledningen til en Række af Lagerströmstryk, dekorerede af Sjögren, som alle udmærker sig ved Originalitet, Stilfølelse og omhyggelig Typografi. Sjögren bestemmer for hver Bog i de mindste Detaljer den typografiske Opstilling, Formatet, Klicheernes Anbringelse o. s. v., alt efter en nøjagtigt optegnet Plan.

For Bröderna Lagerström har ogsaa andre fremragende Kunstnere

arbejdet, først og fremmest Professor Olle Hjortzberg, hvis Bogdekorening er stærkt paavirket af østerlandske Motiver, noget som passer rigtig godt til den store „Gustaf V:s bibel“, som nu skal udgives. Af andre kan nævnes Greta Sellberg, Leonhard Welamson, Lydia Skottsberg o. fl.

Jeg har omtalt Brødrene Lagerströms Arbejde for Indførelse af en svensk Bogtrykstype. Den mest anvendte Skrift i svensk Bogtryk er sikkert den af Genzsch og Heyse i Hamburg støbte Mediæval, som indførtes i Sverige af Ivar Hæggström allerede i 60'erne. I den nyeste Tid har som før nævnt samme Skriftstøberis nordiske Antikva vundet stor Udbredelse. Imidlertid har Svenska Slöjdföreningen for nylig indvarslet til en Konkurrence om en svensk Bogtrykstype, som Firmaet P. A. Norstedt & Söner har paataget sig at støbe. Interessen for denne Konkurrence er meget stor, men jeg tror ikke, at man tilstrækkeligt har tænkt paa de store Vanskeligheder, ikke blot af teknisk, men ogsaa af ideel Art; Hovedvægten skal nemlig lægges paa at konstruere noget specielt svensk i Typerne. Forøvrigt vilde en eneste dominerende Skrift vist blive slemt ensformig.

Det største Trykkeri i Sverige er Kungl. Boktryckeriet, Firmaet P. A. Norstedt & Söner, som i sig har optaget andre store Trykkerier. Ved Siden af sit store Forlag af Skolebøger har dette Firma begyndt at udgive en Mængde kunsthistoriske Publikationer, formodentlig under Indflydelse af en af Firmaets Parthavere, den kendte Kunsthistoriker Carl Laurin. Trods sit lidet afvekslende Skriftforraad har Nordstedt & Söner i de sidste Aar gjort energiske Forsøg paa at højne den typografiske og kunstneriske Udstyrelse af de Bøger, Firmaet udsender. Som særlig sagkyndig Bogdekorator er ansat Amanuensis i Nationalmuseet Acke Kumlien. Man har ogsaa gjort vellykkede Forsøg med Støbning af Skrifter i gamle Matricer fra Begyndelsen af det 19. Aarh.; særlig vellykket er en engelsk Antikva.

Et andet stort Stockholmertrykkeri er Centraltryckeriet, som er grundlagt omkring 1875. Dette Trykkeri har et meget stort Skriftforraad, og dets Virksomhed omfatter en Mængde højst forskellige Arter af Bogtryk, alt præget af høj Fagkultur. Den nuværende Leder er Direktør Erik Oldenburg, en overordentlig dygtig og højt anset Bogtrykker.

Aktieselskabet Almqvist & Wiksells Bogtrykkeri stammer fra et lille Trykkeri i Upsala, der 1897 omdannedes til et Aktieselskab under Ledelse af den dygtige Fagmand John Oldenburg, Broder til Central-

trykkeriets Chef. 1905 erhvervede Trykkeriet Kungl. Vetenskapsakademien Privilegium til at trykke Almanakker og dermed Retten til at trykke alle Akademiets Publikationer. Firmaet har nu som Speciale videnskabelige Værker, bl. a. næsten alt hvad der udgaar fra Upsala Universitetet. 1910 fik det en ny Leder Carl Zacharias Hæggström af gammel Bogtrykkerslægt, og siden er der sket en Række Udvidelser, deriblandt Oprettelsen af en Filial i Stockholm. For nylig har Aktieselskabet købt det store Hæggströmske Trykkeri i Stockholm, der er grundlagt af C. Z. Hæggströms Bedstefader og Fader og i Tredserne var Stockholms betydeligste Trykkeri. Almqvist & Wiksells Publikationer udmærker sig ved enkel og solid Udstyrelse; det rent typografiske er Hovedsagen og der lægges mindre Vægt paa det dekorative.

Hos dette Firma trykker ogsaa Michaelisgillet sin svenske Oversættelse af Olaus Magnus' Historia om de nordiska folken, hvoraf tre Foliobind er færdige. Som Forbillede er taget den i Rom 1555 trykte latinske Originaludgave af Olaus Magnus' Historia; alle Træsnittene er reproduceret og Ornamenterne er omtegnede og anvendt paa en Maade, der har vakt almindeligt Bifald. Michaelisgillet stiftedes 1906 af Biblioteks- og Museums mænd, Bogtrykkere og Kunstnere i et begrænset Antal af 30 Medlemmer; Opgaven er at udgive vigtigere svenske Værker i første Klasses typografisk Udstyrelse.

Det største svenske Forlag er uden Tvivl det Bonnierske, hvis Virksomhed har været af stor og indgribende Betydning for vort Lands litterære Liv i sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede, og som efterhaanden indtager en ledende Stilling indenfor det skønlitterære Omraade. Dets nuværende Chef Karl Otto Bonnier har store litterære og bibliofile Interesser og stræber ogsaa efter at give sine Forlagsartikler, som trykkes i Firmaets eget Trykkeri, en kunstnerisk Udstyrelse.

Indenfor den grafiske Reproduktionsvirksomhed maa som Foregangsmand nævnes Justus Cederquist. Han er født 1855, og har ved Studeringer i Paris, Berlin og Wien og ved gentagne Rejser kunnet følge med Udviklingen i sit Fag og indføre de nyeste Metoder. 1887 begyndte han sin egen kemigrafiske Anstalt i Stockholm efter i 1884—87 at have forestaaet Centraltrykkeriets. Cederquists Speciale er videnskabelige Reproduktioner til Akademier og lærde Foreninger. 1905 udvidede han sin Anstalt med et Bogtrykkeri og en Lystryksanstalt. I flere Arbejder har han paa en meget vellykket Maade illustreret Teksten med Lystryk.

Et andet Firma, der bør nævnes for sit gode Arbejde, er Hasse W. Tullberg i Stockholm, som særlig udfører udmærkede Forretningstryksager og Illustrationstryk. Exlibris og Kobberdybtryk hører ligeledes til dette Firmas Specialiteter.

Tilslut skal jeg kun sige nogle Ord om de her udstillede Bogbind. Bortset fra nogle gode og smagfulde Forlagsindbindinger fra Norstedt & Söner samt nogle Bind af kvindelige Amatører, er Gustaf Hedberg ene om at repræsentere svensk Bogindbinding. Jeg behøver sikkert ikke at introducere Gustaf Hedberg her i København, hvor han har saa mange Venner af sin ægte Kunst. Til hvilken høj Grad af Udvikling han er naaet i de sidste Aar, viser de her udstillede Bind, af hvilke flere har kostet Mesteren Aars møjsommelige Arbejde. Hedbergs Betydning for denne Side af Boghaandværket kan vi ikke vurdere højt nok, og vi regner ham med Stolthed for at være en Pryd for vor Nation.

* * *

Meget kunde jeg endnu sige om mit Emne, men jeg har kun i korte Træk villet give en Fremstilling af nogle af de vigtigste Kræfter og Faktorer, der i Sverige virker for det ædle Formaal at give det trykte Ord en værdig Indfatning. Hvorvidt Bestræbelserne hidtil er lykkedes, skal vor Udstilling i Dag søge at vise.

